

УДК 37.0:378.147

ХОМИЧ Л. О.

м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

У статті визначено сутність фундаменталізації освіти. Проаналізовано зміст психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя спрямований на цілісне сприймання компонентів педагогічної дії.

Ключові слова: фундаменталізація освіти, цілісність педагогічного процесу, суб'єкт-суб'єктна взаємодія.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка високоосвічених фахівців, здатних до професійного росту і професійної мобільності, в сучасних умовах доцільно проводити на основі фундаментальної підготовки, головним завданням якої є визначення законів природи і на їх основі розробляти технології в інтересах духовного та матеріального блага людини, зазначається у Концепції розвитку освіти в Україні.

Освіта стає фундаментальною, на думку С.У. Гончаренка, якщо вона орієнтована на виявлення глибоких сутнісних основ і зв'язків між різноманітними процесами навколишнього світу. Фундаментальні знання про ці основи й зв'язки містяться в загальних природничо-наукових і гуманітарних дисциплінах, які узагальнено відображають логіку й структуру відповідних наук з позиції сьогодення [2, С.6]. Тому, тільки фундаментальна освіта дає такі знання, які дозволяють орієнтуватися в будь-якому новому середовищі і є універсальними за своєю суттю.

Виклад основного матеріалу. Грунтуючись на законодавчих освітніх документах України, науковці визначають основні концептуальні положення, що відповідають сучасним світовим тенденціям розвитку системи вищої педагогічної освіти і повинні бути покладені в основу технології навчання, зокрема: 1) методологічна переорієнтація освітніх систем з інформаційних аспектів фундаментальної підготовки до розвитку особистості; 2) гуманітаризація фундаментальної підготовки шляхом розвитку загальнокультурного потенціалу наукового знання, її спрямування на гуманістичні ідеали формування особистості, здатної до гармонії з природою, навколишнім середовищем і самою собою; 3) реалізація безперервної фундаментальної підготовки, з огляду на пізнавальні можливості та інтереси на різних етапах її розвитку; 4) «технологічність» навчання фундаментальним навчальним дисциплінам, що забезпечує активність та індивідуальний темп повного за-

своєння студентами курсів фундаментальних навчальних дисциплін [1, С.113].

Вищесказане свідчить, що проблему фундаменталізації можна розв'язувати у різних аспектах, одним з яких є забезпечення цілісності освіти, яка зумовлюється інтересами особистості. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що підвищення рівня професійної підготовки вчителя, подолання типових ускладнень, що з'являються в його практичній діяльності, пов'язані з формуванням у майбутнього спеціаліста цілісного сприймання компонентів педагогічного процесу. Реалізацію цілісного підходу до організації педагогічного процесу у навчальних закладах активно почали досліджувати в кінці минулого століття. Основна ідея полягає в тому, що особистість вчителя формується в цілісному педагогічному процесі, який сприяє розвитку системного бачення навчально-виховного процесу і готовності його реалізувати.

У традиційному викладі зміст психолого-педагогічної підготовки, навіть актуально усвідомлений студентами, не може бути ефективним у майбутній практичній діяльності з двох причин, по-перше, він не адекватно відбиває суть предмета діяльності вчителя – способів організації педагогічного процесу з урахуванням різних рівнів його перебігу. По-друге, зміст знань, що становлять сутність дисциплін психолого-педагогічного циклу, не спрямований на усвідомлення способів пізнання педагогічної діяльності, внаслідок чого порушуються психолого-педагогічні умови, які забезпечують успішність педагогічної діяльності в наш час, зокрема: засвоєння психолого-педагогічних знань як системи; співвідношення систем знань між собою, перегляд їх відповідно до завдань пізнання і конкретних умов використання; засвоєння не тільки знань, але й способів їх застосування на практиці, а також добування нових.

Саме тому, одним із шляхів оптимізації підготовки вчителя вважаємо зміст дисциплін психолого-педагогічного циклу, які є предметом пізнавальної діяльності студентів. При цьому за-

собами реалізації фундаментального підходу слугують внутрішньо-предметні і міжпредметні зв'язки, які визначають логіку навчальної інформації, її структуру; системні категорії, за допомогою яких системні об'єкти наповнюються конкретним педагогічним змістом.

Отже, сутність цілісності в навчально-виховному процесі полягає в підпорядкуванні всіх його компонентів, частин і функцій головному – формуванню цілісної особистості майбутнього вчителя. Цілісність можна розглядати на різних рівнях, зокрема: усього навчально-виховного процесу; циклу предметів; окремо взятого предмета; одиниць знань, що засвоюються. Цілісність педагогічного процесу потрібно враховувати вже на стадії розробки навчальних програм.

Цикл психолого-педагогічних дисциплін у педагогічному закладі інтегрує сукупність усіх тих явищ, які можна умовно назвати людинознавчими. Психолого-педагогічна підготовка включає вивчення в процесі навчання таких дисциплін: педагогіки, загальної психології, вікової і педагогічної психології, основ педагогічної майстерності, основ наукових досліджень. Комплексною цільовою програмою вивчення цих дисциплін передбачено, по-перше, їх узгодження в часі, по-друге, додержання наступності і логіки вивчення, використання міжпредметних зв'язків. Основні курси опановують протягом п'яти семестрів, а загалом професійно-педагогічна підготовка триває весь період навчання в педагогічному закладі, включає й альтернативні спецкурси, узагальнення психолого-педагогічних умінь у процесі педагогічної практики, написання рефератів, курсових та кваліфікаційних робіт.

Головним завданням сучасної школи є реалізація особистісно-орієнтованої моделі освіти. У зв'язку з цим постає питання про підготовку вчителя, здатного здійснювати його в навчально-виховному процесі. Формувати такого вчителя потрібно в середовищі, для якого характерні високогуманні відносини між викладачами і студентами навчального закладу, в умовах реалізації ідей педагогіки співробітництва. Педагогіка співробітництва спрямована на формування високогуманних відносин між суб'єктами педагогічного процесу; організацію навчального процесу, який би забезпечував творчий розвиток майбутнього спеціаліста; індивідуалізацію і диференціацію навчання у вищому навчальному закладі; на формування творчого колективу студентів; співпрацю між педагогами і студентами.

В умовах реалізації особистісно-орієнтованого принципу освіти у вищих навчальних закладах забезпечуються права студентів на свободу вибору у педагогічному процесі альтернативних варіантів навчальних планів і схем вивчення навчальних дисциплін; альтернативних варіантів технологій навчання; режиму, порядку, логіки і послідовності вивчення дисциплін; основних і суміжних спеціальностей, темпів і строків вивчення як окремих курсів, так і навчання загалом: співвідношення лекційних і практичних занять в годинах; форм і методів навчання, контролю і оцінювання результатів вивчення дисциплін; наукової школи і теми наукової роботи, мети для педагогічної практики, форми випускного державного екзамєну.

Охарактеризуємо ряд педагогічних умов, що визначають суб'єкт-суб'єктні відносини у навчальному процесі педагогічного закладу.

1. Можливість вибору альтернативних варіантів навчальних планів і програм. Кожен викладач повинен мати власну модифікацію основної програми дисципліни, яку він викладає. Психолого-педагогічне завдання полягає в тому, щоб студент прийняв зміст тієї чи іншої програми, зацікавився ним. Тільки за таких умов можливе взаєморозуміння і правильне планування пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння знаннями, уміннями і навичками.

2. Сприяння творчому розвитку особистості кожного студента. Цього досягають використанням у навчальному процесі інноваційних форм організації діяльності, зокрема створенням педагогічних і творчих майстерень, проблемних груп, до яких входять студенти всіх курсів, а також дослідницьких лабораторій для проведення експериментів з психолого-педагогічних проблем.

3. Співпраця зі студентами в процесі навчання. Співпрацю слід розуміти як наявність у суб'єктів навчальної діяльності спільних інтересів у розв'язанні пізнавальних завдань, що забезпечує культуру педагогічного спілкування у вищому навчальному закладі. Від того, як складуться відносини між студентами і викладачами, залежить ефективність підготовки майбутнього вчителя.

Культура педагогічного спілкування впливає на розвиток задатків кожного окремого студента, орієнтує його на конкретні види науково-пізнавальної діяльності, розвиває індивідуальні здібності й орієнтує на вдосконалення професійних інтересів. Адже відомо, що культура є мірою розвитку людини, бо вона характеризує не тільки і не стільки обсяг засвоєних нею цін-

ностей громадської діяльності особистостей протягом усієї історії, скільки сам спосіб, яким прилучається до таких цінностей.

4. Індивідуалізація навчання студентів. Вчені розуміють під індивідуалізацією професійно-педагогічної підготовки таку організацію навчального процесу (у змістовому, цілемотиваційному і технологічному аспектах), коли головною цінністю стає формування професійної індивідуальності студентів. Проведене нами дослідження довело, що починати ознайомлення майбутнього вчителя з його індивідуальними особливостями потрібно на заняттях із загальної психології та психодіагностики, орієнтуючи студентів на складання власного психологічного портрета. Враховувати особливості професійного розвитку на рівні технології діяльності слід на заняттях з основ педагогічної майстерності. Це сприяє визначенню особистісного компонента індивідуальності кожного студента. Воно також здійснюється в процесі всебічного самодослідження і самоосвіти.

Основними засобами індивідуалізації навчання під час аудиторних занять є варіативність завдань, запропонованих на вибір з урахуванням рівня підготовки, інтересів і можливостей студентів. Це, як правило, тестові завдання трьох рівнів складання, що відповідають репродуктивному, реконструктивному і творчому типу діяльності; розвиток самостійності студентів на основі поєднання парної, групової, колективної та індивідуальної форм роботи; стимулювання взаємоперевірки, самоконтролю і самоаналізу студентами якості своєї роботи і рівня професійної підготовки.

У позаурочний час основним засобом індивідуалізації навчання є самостійна робота студентів. До наукових самостійних форм роботи студентів залучають на основі вивчення фондів музейних експозицій, архівів, індивідуальної роботи в школі, порівняльного аналізу педагогічної теорії в процесі вивчення монографічної вітчизняної і зарубіжної літератури. З перших днів у вищому навчальному закладі студенти виконують завдання, які формують у них досвід наукової роботи, а саме: вивчають і критично аналізують вітчизняну і зарубіжну психолого-педагогічну літературу; збирають експериментальні матеріали для практичних занять з навчальних дисциплін. На основі вивчення фондів музейних експозицій, архівів, бесід з учителями, які мають великий досвід педагогічної діяльності, кожний студент готує науковий звіт (у формі реферату) про розвиток освіти своєї місцевості (району, міста, села, школи).

На другому курсі, обравши тему наукового дослідження, студент опрацьовує основну літературу і в кінці навчального року подає звіт у вигляді реферату, передбаченого в навчальному плані.

На третьому курсі наукові знання студентів поглиблюються. Під час безвідривної педагогічної практики кожний студент має змогу простежити стан реалізації обраної проблеми безпосередньо в школі, провести констатувальний експеримент і зробити відповідні висновки. Формою звіту на третьому курсі є курсова робота з психолого-педагогічних дисциплін. Це індивідуальна наукова праця, в якій студент, аналізуючи стан розв'язання проблеми в психолого-педагогічній літературі, а також у практиці роботи школи, визначає її актуальність на теоретичному і практичному рівні.

На четвертому курсі наукова пошукова робота поглиблюється. Кожний студент розробляє власну методику реалізації досліджуваної проблеми в загальноосвітній школі. Активна педагогічна практика сприяє апробації запропонованої студентом методики спочатку на невеликій кількості учнів. Результати узагальнюють у курсовій роботі з методики викладання певної дисципліни.

На п'ятому курсі під час випускної педагогічної практики студент проводить формувальний експеримент, робить висновки, що підтверджують або спростовують гіпотезу, сформульовану на початку дослідження. Результати науково-дослідної роботи студент за весь період навчання узагальнює у кваліфікаційній роботі. Вона є завершальним етапом у підготовці спеціаліста, в його професійному становленні. Тому з самого початку важливо правильно обрати тему наукового дослідження і працювати над нею увесь період навчання у вищому навчальному закладі. Для підвищення ефективності такої діяльності в кінці кожного семестру слід проводити звітні науково-практичні конференції, що є формою узагальнення і систематизації наукової, індивідуальної та самостійної роботи студентів.

5. Естетизація процесу навчання студентів у вищому закладі освіти зорієнтована на використання форм і методів, що сприяють формуванню педагогічної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва. Завдяки глибокому проникненню мистецтва в процес навчання створюються можливості для гармонійного всебічного розвитку особистості студента, реалізації його творчого потенціалу.

6. Одним з завдань фундаментальної освіти є забезпечення оптимальних умов для взаємодії

різних типів мислення і створення потреби в саморозвитку й самоосвіті протягом всього життя людини [2, С.5]. Важливою властивістю творчого розвитку особистості є здатність до саморозвитку, тобто створення нового не тільки в навколишньому світі, а й у собі. Формування цієї здатності визначається зовнішніми і внутрішніми чинниками, оптимальністю їх поєднання. До внутрішніх відносять: природні передумови (загальна обдарованість, задатки); досвід (знання, уміння, навички); характерологічні особливості (самостійність, ініціативність, волевільність тощо); мотивацію (цілепокладання, самопрограмування, саморегуляцію). Вони повинні узгоджуватися із зовнішніми умовами, що виступають як суспільно необхідні. Творчий потенціал обов'язково має бути проаналізований, по-перше, у плані вимог суспільства до життєдіяльності, котрі визначають соціальні умови для розвитку творчості; по-друге, з боку вимог, які виступають стосовно суб'єкта творчості. Отже, творчий потенціал особистості визначається як об'єктивними можливостями, так і внутрішньоособистісними чинниками, серед яких провідну роль відіграють здібності і особисте ставлення до творчості.

Діалектичною протилежністю творчого потенціалу особистості є процес її самореалізації, яка є не одномоментною дією, а постійним рухом до нових можливостей особистості. Самореалізація є процесом цілісної життєдіяльності людини, який полягає в опредметненні всього комплексу індивідуальних здібностей і веде до перетворення особистості на суб'єкта життя [4, С.172]. Таким чином, на думку автора, відносно творчого потенціалу особистості самореалізація, як і цілепокладання, виступає важливим механізмом його становлення і розвитку. Сказане дозволяє зробити висновок, що самореалізація буде сприяти утвердженню особистості майбутнього спеціаліста.

У філософській та психолого-педагогічній літературі зазначають, що життєве самовизначення є необхідною умовою людського буття, бо у кожний момент життя окрема особистість може бути поставлена перед необхідністю прийняття і здійснення самостійного рішення, яке часом визначає всю подальшу долю цієї людини. Тобто самовизначення – це вироблення своєї позиції в житті, свого світогляду, ставлення до себе і навколишнього світу, розуміння суспільних процесів, уміння поставити перед собою завдання і відповідно діяти.

У процесі самовизначення виділяють три етапи: самопізнання, самовиховання і життєвий

вибір. Самопізнання притаманне лише людині і пов'язане з пізнанням самого себе. Самовиховання – систематична й свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення в собі бажаних фізичних, розумових, моральних, естетичних якостей, позитивних рис волі й характеру, усунення негативних звичок. Результати самовиховання, як і виховання перевіряються практикою життя [3, С.295].

У процесі життєдіяльності важливе значення має самоорганізація, що притаманна кожній людині, яка повинна мати навички елементарної психічної саморегуляції, зокрема організації режиму дня, наполегливо йти до досягнення поставленої мети, раціонально працювати і спілкуватися. Самоорганізація життєдіяльності людини тісно пов'язана із самореабілітацією, що передбачає: наявність у неї можливостей захистити себе культурними засобами в несприятливому оточенні, відстояти свою позицію, встановити злагоду; вміння долати конфлікти без нервових перевантажень, здатність зняти напруження; управляти не тільки своєю психікою, своїми емоціями, а й своїм тілом; вміння відпочивати, адекватно оцінювати себе та інших.

Висновки. Таким чином, у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в умовах фундаменталізації освіти потрібно розв'язувати такі завдання: утверджувати в студентів віру в свої педагогічні можливості і здібності, виховувати у них любов до дітей; прищеплювати їм навички творчого розв'язання педагогічних завдань; розвивати у них інтерес до класичної педагогічної мудрості, сучасних психолого-педагогічних і філософських досліджень та прагнення до самовдосконалення. Саме це забезпечує їхню фундаментальну підготовку і дає можливість реалізуватися у майбутній професійній діяльності.

Література

1. Богданов І.Т. Значення фундаментальної підготовки в організації навчального процесу у вищій педагогічній школі / І.Т. Богданов // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка, психологія. – Зб. Статей: Вип.6. Ч.1. – Ялта: РВВ КДГІ, 2004. – С.111-116.
2. Гончаренко С. Принцип фундаменталізації освіти / С. Гончаренко // Наукові записки. – Випуск 55. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2004. – С.3-8.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
4. Психологія і педагогіка життєтворчості: навч.-метод. посібник /Ред. рада: В.М. Доній (голова), Г.М. Несен (заст. голови), Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков (наук. ред.) та ін. – К., 1996. – 792с.

ХОМИЧ Л. О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ ФУНДАМЕНТАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье определено сущность фундаментализации образования. Проанализировано содержание психолого-педагогической подготовки будущих учителей, направленное на целостное восприятие компонентов педагогического действия.

Ключевые слова: фундаментализация образования, целостность педагогического процесса, субъект-субъектное взаимодействие.

КНОМІСН Л. О.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TRAINING OF TEACHERS UNDER THE CONDITIONS OF EDUCATION FUNDAMENTALIZATION

The essence of education fundamentalization has been defined in the article. The contents of the psychological and pedagogical training of future teachers, aimed at the holistic perception of the components of pedagogical action, have been analyzed.

Key words: education fundamentalization, the integrity of the educational process, subject-to-subject interaction.

УДК 378.147.111

СОЛДАТЕНКО М. М.

м. Київ, Україна

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ

Самоосвіта і саморозвиток розглядаються як найбільш значимі чинники досягнення професійної майстерності в сучасних умовах. Особлива увага акцентується на необхідності самостійної пізнавальної діяльності в умовах неперервності освіти.

Ключові слова: самоосвіта, неперервна освіта, професійний розвиток.

Актуальність проблеми. Сьогодні кардинально змінюється традиційна освіта, орієнтована на процеси навчання, виховання та більшою мірою розвитку особистості. Щоб бути ефективною в сучасних умовах, в системі професійної підготовки необхідно змінити цілі, зміст, навчальні технології, які визначають розвиток суспільства. Нове, що ввійшло в останні десятиріччя в практику освіти, полягає в тому, що сума отриманих у вищій школі професійних знань не може залишатися незмінною протягом життя людини. Вона повинна постійно поновлюватися, замінюватися іншою, актуалізованою сумою, – положення є незаперечною основою сучасних концепцій неперервної освіти. Звідси поява твердження про необхідність навчити студента вчитись, яке довгий час обговорювалось в педагогічній літературі і дуже повільно впроваджується в життя.

Актуальність забезпечення неперервності освіти, яка постійно супроводжує людину, продиктована самим життям. Вирішення цієї проблеми є суттєвою умовою підвищення ефективності освіти та одним з найважливіших чинників формування культури особистості людини. Сама думка про систему організаційного на-

вчання умінням вчитися давно обговорюється у зв'язку з необхідністю активізації пізнавальної діяльності суб'єктів пізнання. «Вічна» проблема особливо загострилась протягом минулого століття, яке характеризується неймовірно швидким зростанням кількості інформації, значною диференціацією наук і паралельно з цим зростанням вимог до сучасного фахівця.

Виклад основного матеріалу. Завдання, зумовлені глобальними тенденціями розвитку суспільства, вимагають вирішувати питання визнання пріоритету особистості людини з тільки їй притаманними розумовими і фізичними здібностями, потребами, ідеалами, адже невідповідність традиційної освіти і реальної життєдіяльності людей стало відчуватися (але все ще недостатньо розумітися в суспільстві, як про це зазначає академік РАО Беспалько В.П.) [2], а сама система освіти все глибше занурюється в стан перманентної кризи.

Отже, інформаційно-репродуктивна освітня система та авторитарний стиль управління навчальним процесом не може забезпечити перехід до особистісно-орієнтованих стандартів освіти, орієнтації людини як найвищу цінність, здатність до співпраці, розвиток в учня самосві-